

Mikä Vatjan viidenneksen verokirja oikein oli?

Raudun vanhaan historiaan ei voi juurikaan tutustua törmäämättä käsitteeseen Vatjan viidenneksen verokirja. Rautulaisten lehden numerossa 6/2022 siitä on mainittu lyhyesti, mutta seuraavassa asiaa käsitellään laajemmin. Po. verokirjaa säilytetään Moskovassa ja tämä artikkeli perustuu sen suomennokseen vuodelta 1906.

Verokirjan syntytausta

900-luvun keskivaiheilla syntyi Ilmajärven pohjoispuolelle Laatokkaan laskevan Olhavanjoen (Velhojoki) varteen Novgorod -niminen kaupunki (Uusikaupunki). Se sijaitsee vain noin 250 kilometriä kaakkoon Raudun kirkolta. Kaupungin synnystä on olemassa kronikoita, mutta ne ovat epäluotettavia perimätietoja, folklorea, kirkon tai maallisen vallan vahvistamiseksi jälkikäteen tehtyjä väärennöksiä enemmän kuin totuuspohjaista historiankirjoitusta. Esimerkiksi yksi tunnetuimmista, **Nestorin kronikka**, alkaa vedenpaisumuksesta. Munkki Nestor itse eli 1000 -ja 1100 -lukujen taitteessa Kiovan luostarissa. Taisipa erään kronikan mukaan apostoli Andreas olla pistäytynyt Novgorodissa!

Huolimatta edellä sanotusta Novgorod oli tosiasia, ja sen vaikutus ulottui myös Karjalan kannakselle. Karjalaiset kävivät kauppaa Novgorodin kanssa jo 1000 -luvulta lähtien. Novgorodin syrjäytettyä Kiovan ruhtinaskunnan ja kristinuskon levitessä Novgorodista tuli Kiovan peruina ortodoksinen valtio.

Novgorodin huomattava kauppapaikka Karjalassa oli Korela tai Karjalan kaupunki (Käkisalmi), josta tavaroita kuljetettiin edelleen varsinkin Pähkinälinaan Nevajoen niskaan tai Novaja Ladogaan Olhavanjoen laskusuuhun.

Ensimmäinen maininta Korelasta on slaavilaiskronikoissa vuodelta 1143. Novgorodin valta vakiintui vuoden 1310 paikkeilla, kun sinne valmistui uusi linna. Myöhäiskeskiajalla siitä muodostui Viipurin linnan vastapaino.

Ruotsalaiset ja novgorodilaiset kävivät sotia Karjalan omistamisesta ja Novgorod pääsi niskan päälle. Todennäköisesti joko 1307 tai 1308 se läänitti Karjalan, ja niistä ajoista voidaan laskea Raudunkin seudun tulleen vieraan hallitsemaksi. Vapauteen tottuneet karjalaiset eivät voineet sietää novgorodilaisen lääninherran ankaraa komentoa, vaan hakivat turvaa ruotsalaisista. Vapautumisyriykset tukahdutettiin.

Vuonna 1323 solmitussa Pähkinäsaaren rauhassa uskottiin ratkaistun sodat Karjalassa ikuisiksi ajoiksi. Näin ei käynyt. Vatjan viidenneksen verokirjan suomentaja ja asiasta väitöskirjan tehnyt **Johan V. Ronimus** kirjoitti 1906 näin:

Pähkinäsaaren rauha ratkaisi Karjalan kohtalon. Se jaettiin kahtia. Ainoastaan kolme kihlakuntaa jäi Ruotsille. Muut sai Novgorod. Ainoastaan osa Karjalan heimosta jäi suomalaisten veljiensä yhteyteen, suurin osa kulki outoja kohtaloja kohti. Vapaus ja itsenäisyys oli mennyt, vieras valta oli tullut sijaan.

Pähkinäsaaren rauhan jälkeen alkoi Novgorodin karjalaisille tietämättömyyden aika sanan varsinaisessa merkityksessä. Suljettuina pois länsimaisen sivistyksen yhteydestä he eivät voineet tulla osallisiksi niistäkään niukoista valistuksen muruista, joita katolilainen kirkko keskiajalla muulle Suomelle jakeli. Idän jähmettyneisiin olomuotoihin kytkettyinä eivät he myöskään päässeet nauttimaan niitä etuja, joita Ruotsin vapaa yhteiskuntalaitos keskiajallakin talonpoikaiselle väestölle tarjosi. Vieraat herrat hallitsivat heitä ja kiskoivat veroa. Heidän oloistaan ja vaiheistaan on tietoja hyvin vähän.

Se on karu suomalaiskansallinen yhteenveto Pähkinäsaaren rauhasta karjalaisten osalta.

Moskova syrjäytti Novgorodin 1400-luvun lopussa

Novgorod oli aikansa suuri valtio, ja se kävi vilkasta kauppaa mm. suomensukuisten heimojen kanssa, kuten alussa todettiin. Nouseva Moskova alkoi tavoitella itselleen suhteellisen rikkaan Novgorodin alueita. Niiden välillä alkoivat pitkään kestäneet yhteenotot, ja ne ryöstivät vuorotellen toistensa alueita. Pidemmällä aikavälillä alkoi Novgorod jäädä alakynteen alla kuvatun johdosta. Vuonna 1478 Moskovan suuriruhtinas **livana III** kukisti lopullisesti Novgorodin ja sen arkkipiispa ja muu vallasväki menettivät läänityksensä.

Vatjan tasavallan häviöstä em. historioitsija Ronimus kirjoitti 1906 seuraavasti:

*Näihin aikoihin näkyi kauppatasavallan (Novgorodin, kirjoittajan huom.) voima hervahtuneen. Puolueriidat tulivat yhä yleisimmiksi ja kansankokoukset myrskyisiksi. Moskovan suuriruhtinaana oli tähän aikaan Ivan III:s Vasiljevitsh, vallanhimoinen ja valtioviisas hallitsija. Hänen onnistui muodostaa Novgorodissa moskovalainen puolue. Suuriruhtinaan vaatimukset synnyttivät ensin neuvotteluja, sitten erimielisyyttä ja riitoja puolueitten kesken. Lopulta tartuttiin aseisiin. Posatniekan leski, Novgorodin pormestari **Marfa Boretskaja** koetti turhaan vedota novgorodilaisten isänmaanrakkauteen ja hakeutua liittoon Puolan kuninkaan kanssa. Ivan piiritti kaupungin ja nälänhätä pakotti sen antautumaan 1478. Novgorodilaiset saivat kuitenkin toistaiseksi pitää entiset lakinsa ja heille myönnettiin vapaus moskovalaisesta palveluksesta. Vakaa tasavalta oli muuttunut Moskovan alusmaaksi. Piilevä vastarinta ja vapaudenhenki tukahdutettiin. Novgorodin päämiehet vietiin Moskovaan ja suuriruhtinas anasti itselleen heidän tiluksensa. Useita Novgorodin pajareita mestattiin, toisia kidutettiin. 8000 novgorodilaista siirrettiin Suzdaliin (n. 200 km Moskovasta itäkoilliseen, kirjoittajan huom.) heidän tilalleen tuotiin*

asukkaita valtakunnan sisäosista. Kirkkoakaan ei säästetty. Novgorodin arkkipiispa, jolla oli ollut laajat alueet Vatjan ja Äänisjärven viidenneksessä, menetti nämä veromaansa. Näistä toimista myös vatjalaisen viidenneksen suomalaiseseen osassa on useita mainintoja verokirjassa. Novgorodilta riistämänsä alueet suuriruhtinas Ivan jakeli läänityksinä Moskovan pajareille. Pienet tilalliset saivat sitä vastoin pitää maansa.”

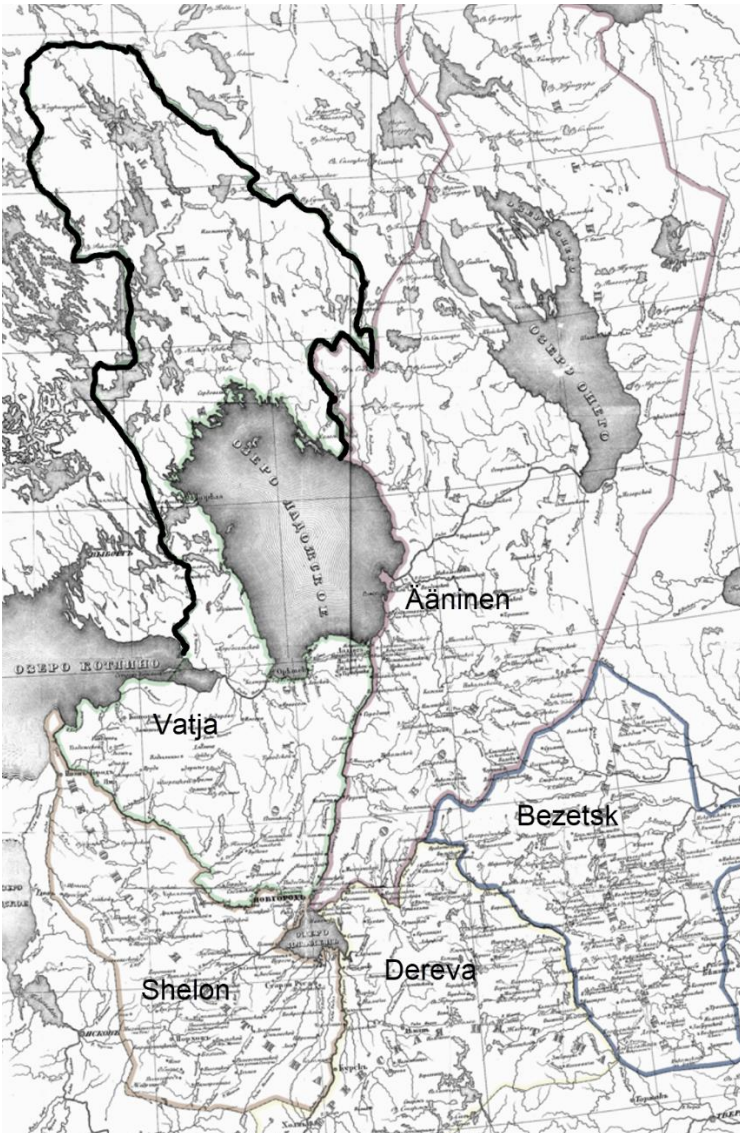
Moskovan suuriruhtinas oli luvannut novgorodilaisille, että he itse saisivat kantaa alueen verot. Hän alkoi kuitenkin pian epäillä, että novgorodilaiset pettivät häntä verojen tilityksissä ja lähetti omat kirjurinsa ja veronkantajansa Novgorodin entiselle alueelle.

Uusi verokirja laadittiin vuonna 1500. Se on vanhin säilynyt ”kokonaisvaltainen” Rautua koskeva historiallinen asiakirja. Vanhempaakin aineistoa on olemassa, mutta se on hajanaista eikä luotettavaa.

Verokirja valaisee novgorodilaisen Karjalan oloja keskiajan ja uuden ajan vaiheilla.

Verokirjan täydellinen nimi on suomeksi: **Hengillekirjoitettujen verokirja Novgorodin vatjalaisesta viidenneksestä vuodelta 7008 (1500)**. Outo vuosiluku 7008 johtuu siitä, että tuohon aikaan ajanlasku aloitettiin maailman luomisesta Vanhan testamentin kreikankielisen Septuakintan mukaan. Verokirja painettiin vuosien 1851-52 aikana Moskovan historiallisen ja muinaistietieteellisen seuran julkaisuna ja tätä venäjänkielistä painosta säilytetään Moskovan valtionarkistossa.

Laatimisen syynä oli luonnollisesti Moskovan ruhtinaan halu selvittää uuden voittomaan asutus ja ennen kaikkea veromaksukyky. Rautulaisten kannalta se tuskin merkitsi sillä hetkellä paljon muuta kuin että veronkerääjät vaihtuivat.

Novgorodin viidennekset. Vatjan viidenneksen pohjoisosa rajattu mustalla viivalla. Muut viidennekset olivat: Shelonin, Äänisen, Bezetskin ja Derevan viidennekset.

Verokirjan tiedot Raudusta

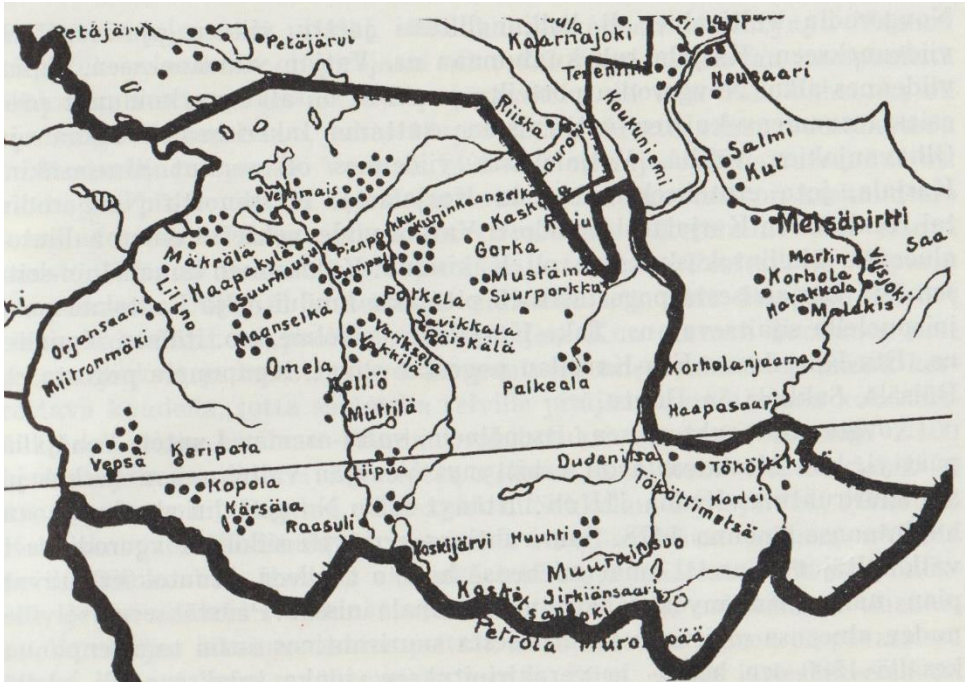
Tässä tarkoitettu verokirjan alue oli siis yhden Novgorodin hallinnollisen osan, Vatjan viidenneksen pohjoisosa. Kts. yllä oleva kartta. Koko Vatjan viidennes ulottui Narvan itäpuolelta Suomenlahteen laskevalta Laukaanjoelta (Lugajoki) Laatokkaan laskevalle Olhavanjoelle. Pohjoisosa käsitti Korelan eli Käkisalmen linnaläänin. Se oli käytännössä Pähkinäsaaren rauhassa Novgorodin voittama alue eli Novgorodin Karjala.

Tämä alue jakautui edelleen seitsemään pogostaan (pokostaan eli pitäjään tai veronkantoalueeseen) seuraavasti: Kaupungin, Sakkulan, Raudun, Kurkijoen, Sortavalan, Ilomantsin ja Salmin pogostat. Aikansa hallintohimmeli sekin! Todellisuudessa Novgorodin hallintoa ei tunneta tarkasti ja se lienee vuosisatojen kuluessa vaihdellut.

Verokirja oli yhdistetty maa- henki- ja verokirja. Siis varsin paljon tietoa sisältävä.

Sen perusteella piirretty kartta antaa kuvan Raudun asutuksesta Novgorodin Karjalassa 1500. Siitä näkyy, missä paikoin asutus oli tiheää, missä harvaa, ja myös mitkä paikat vielä kokonaan olivat asumattomia ja autioita.

Raudun länsiosassa asutus oli tiheämpää kuin idässä olevilla Huhdin, Sirkiänsaaren ja Korleen kulmilla.

Raudun kartta: Historiallinen Arkisto XX,1

Kylät

Verokirjassa on mainittu seuraavat Raudun pogostan kylät tai asutut alueet:

Suomalainen nimi	Veroluettelon venäläinen nimi
Raasuli	<i>Prasolsku</i>
Vepsä	<i>Vepse</i>
Liippua	<i>Lipovoje</i>
Maanselkä,	<i>Maselgi</i>
Suurhousu	<i>Bolshoi Dvor</i>
Orjansaari	<i>Orin Ostrov</i>
Mäkrä	<i>Megr</i>
Leinikylä	<i>Leinkaljskim</i>
Haapakylä	<i>Habakyla</i>
Vehmainen	<i>Vehmas</i>
Kuninkaanselkä	<i>Knjasje</i>
Kaskaala	<i>Kaskalaga</i>
Raudunkylä	<i>Baranovo</i>
Sumpula	<i>Sumbujevo</i>

Variksela	<i>Gorka Soroka</i>
Savikkola	<i>Glinov</i>
Potkela	<i>Kalistovon Botkovo</i>
Vakkila	<i>Vahkola</i>
Räiskälä	<i>Rjätškola</i>
Porkku	<i>Borok</i>
Palkeala	<i>Palki Gori</i>
Dudenitsa	<i>Studenedsh</i>
Huhti	<i>Guhta</i>
Sirkiänsaari	<i>Sergeiko Nesterov</i>
Korlee	<i>Pogorelaja</i>

Noista paikannimistä hahmottuu hyvin meidänkin tuntema suomalaisen Raudun alue.

Ei tiedetä varmasti, perustuvatko jotkut suomalaiset nimet venäjänkielisiin, vaiko päinvastoin. Tai mahdollisesti ovat ristiin kumpaankin suuntaan.

Kylät olivat pieniä, vain muutaman talon käsittäviä. Monet yllä mainitut kylät jakautuivat useaan vielä pienempään taloryhmään, joissa saattoi olla vai kaksi tai yksikin talo. Kylien lukumäärä on 25, joiden nimet rautulaisjuuriset tunnistavat entisen Raudun kyliksi sotia edeltäneeltä ajalta.

Tarkkaa väkilukua ei verokirjasta ilmene, koska periaatteessa siinä on lueteltu vain verolle pantujen miesten lukumäärä. Olisi vielä tiedettävä naisten, lasten ja vanhusten lukumäärä. Yleisesti otaksutaan, että varsin hyvä kokonaisväestömäärä on laskennan antama luku kerrottuna kuudella. Kun verollepantu henkilömäärä on 352, saadaan näin laskien Raudun kokonaisasukasmääräksi noin 2 100. Se on jonkin verran pienempi kuin aikaisemman laskennan määrä. Se selittyyne rajaseudulla raivonneilla sodilla. Raudun väkiluku oli nyt noin neljännes koko Etu-Karjalan eli Raudun, Metsäpirtin Sakkolan, Pyhäjärven, Räisälän, Kaukolan ja Käkisalmen yhteisestä väestömäärästä. Ei siis mitenkään harvaan asuttua seutua.

Voisi ajatella niinkin, että Raudun nykyinen asukasluku, jos sotaa ei olisi tullut, voisi hyvinkin olla tuo runsaat 2 000. Se kun sattuu olemaan nykyään suomalaisten maaseudun pikkukuntien väkiluku varsin usein. Päivä olisi tehnyt kierroksensa. Mutta: historiankirjoittajan ei pidä koskaan spekuloida. Ainakaan tämän enempää.